

Alexa Károly

Az emlékezés terei

Egy bekezdés közepe...

...a Rákospalota-Újvárosi Református Gyülekezet oly korán elhunyt lelkipásztora, a Jób könyve (Sola Scriptura...) felejthetetlen magyarázója – a barátom –, Kiss Domokos révén ismertem meg dr. Kiss Ákosné, dr. Gőbel Zsuzsannát. Az évezred fordulón történt ez – s életem legfontosabb kapcsolatai egyikeként gondolok vissza rá. Az utolsó igazi magyar úriasszony volt, akit benne megismerhettem, ám nem a régmúlt társasági dámái közül való a Gerbaud márványasztala mellől, hanem amaz értelmiségiek egyike, akiknek „saját jogon” volt hivatásuk, és szakmájukat úgy művelték, hogy az élet és a kultúra teljességének ismeretére is igényt tartottak. Orvos lett, a háború legvégén kapta meg diplomáját. Apja az Est-lapok rovatvezetője volt, nagybátyja Paizs Goebel Jenő. Egyik írásának címe: *Tartósan légzésbénult postpoliós betegek helyzete tíz évvel a megbetegedésük után*. Igen, ő volt az, aki az ötvenes évektől a tartósan (azaz: véglegesen...) légzésbénult betegek (azaz: zömmel gyerekek...) ápolását végezte, gyakorló orvosként és intézményi vezetőként a Szent Lászlóban és a Budai Gyermekkórházban. Munkáját a „lehetetlen” szóval jelölhetjük: nemcsak a gyarló testet gondozta évtizedeken át, hanem azt is, aki-ami elveszítette hatalmát önmaga teste fölött. A lélek... Igen, a Heine-Medin kórról van szó, meg a „vastüdősökről”, hajdani kor- és iskolatársainkról, akikről tudtuk, hogy lenniük kell valahol, de akikről csak akkor kényszerültünk tudomást venni, amikor karácsony előtt a postás vaskos borítékot hozott, a „szájjal és lábbal festők” képeslapcsomagját. Hogy adakozzunk – ha már túléltek azt, amit...

Kapcsolatunk Zsuzsannával, így kellett szólítanom („kedves Károlyként”), több órás esti telefonbeszélgetéseket jelentett, általában ő hívott, csöndesen kérdezgetett-kérdeztem, válaszoltam-emlékezésre buzdítottam. Egyedül élt, de nem magányosan. Rádiót hallgatott, mindent tudott, hogy merről, és még több mindent sejtett arról, hogy merre is megy ez az ország. Máiig elfog – alakját idézve – az a derű, amit akkor éreztem, amikor letettem a telefonkagylót, igen, a kétezres évek elején, amikor ugyancsak ránk fért a derű ajándéka. „Alakját

ALEXA KÁROLY (1945) irodalomtörténész, az *Életünk* című folyóirat főszerkesztője.

idézem”... hiszen előbb-utóbb eljött természetesen az ideje a személyes találkozásnak is. Felkeresésekor azt az ódon kaput kellett megnyitnom, amit Krúdy Gyula is minden alkalommal megpillantott a Zerge utcai alkonyatban, valahányszor kilépett Szendrey Júlia hajdani bérleményéből, kacsafark frizuráját és vidékiesen úrfis nyakkendőbogját igazgatva az éjszakai kalandokat ígérő város fényei felé. Én meg évtizedekkel utóbb a gimnázium kapujában megtorpanva – Sz. Júlia régen eltűnt otthona mellől – osztálytársaimmal azon élvezkedtünk, hogy latin tanárunk, József Attila hajdani évfolyamtársa Szegeden, mennyire másként adta elő – oldandó bennünk a consecutio temporum kiváltotta feszültséget – a híres Horger-affért, mint azt nekünk tankönyvileg tudnunk kellett. Miről mit sem sejtítve, ott baktattunk a (majdani) Krúdy majd a Mária utca felé, ahol és amerre az akkori főreálból (és egy regényből) a Pásztorok is, hanyagul lóbálva koszladt „viaszkosvászon” könyvcsomagjaikat, hogy az Üllői út előtti sarkon irigykedően mogorva oldalpillantást vessenek a Pál utca utolsó beépítetlen grundjára, mit sem törődve azzal, hogy félrelökik a járdán a Lónyay felől szaporázó Neumann Ferikét, aki ezt nekik soha nem fogja elfelejteni.

Egyemeletes palotácska ez a ház, a Horánszky utca 4., aminek ablakaira most felpillantok. Most? Mikor? Az ablakokon a bíborosi kalap képe látható. A Gyöngytyúk utca felé lassan elballagó Krúdyt (ez a Rákóczi útra kimenendő utca utóbb Sz. Júlia kurta termetű, de annál határozottabb modorú sógoráról kap új nevet) a méltóságosan hallgató kapunál és a kilencosztatú ablaksornál jobban érdekelte a ház előtti csoportozat, persze azért nem annyira, hogy megtorpanjon és tüzetesebben szemrevételezze az itt álldogálókat. Úriember nem kérdez, és nem csodálkozik. Ugyanaz a társaság látható itt napról napra az év bizonyos szakaszaiban. Ugyanaz, ha nem is mindig ugyanazokból a figurákból. Öregek, akik úrnak is látszanak, meg nem is. Arcukon dolyf, gerincük egyenes, arcszörzetük rendezett, egymással szóba nem elegyednek, ha ferencjóska van rajtuk, ha valami ódon udvarházi mente, a gallér egyaránt kopott, a mandzsetta kirojtosodott. Egyikük-másikuk jólesően nézi, ahogy pecsétgyűrűjének kétes hitelességű gyémántján megcsillan az átellenben, a főreáliskola mögött – melynek hátsó lépcsőházába csak a minap került oda az Eötvös-inga – leszálló nap fénye. A nagyváradi püspököt, Schlauch Lőrinc római grófot és pápai őrállót várják, aki a főrendiház ülésére szokott a fővárosba érkezni. És akinek rendes szokása, hogy a „jobb” koldusoknak egy-egy ötforintost adományozzon. Nem személyesen, természetesen, hanem egy hallgatag papnövendék révén, aki egy tapintatból félhomályossá függönyözött szobácskában nyújtja át a pénzt az alig észlelhető tömjénillatban, köszönetet nem várva, a köszöntést néma bólintással fogadva. Az érkezőt és a távozót az Istenanya és a Gyermekek kíséri szemmel a lépcsőház lenyűgöző üveglakából. Engem is, ahogy tájékozódni próbálok a leszállt estében, miközben a megadományozottak már betértek az Ivkovba vagy a Majlandi Veteránba, a széket, amire leereszkedni méltóztatnak, előbb természetesen parfümözött zsebkendőjükkel megcsapkodják, különös illatelegyet képezve így a bádogpult sörtócsáinak, pálinkásflaskáinak és a polcon álldogáló üveg hagymás

szafaládéjának a szagával. A püspök lakosztályáról senki nem tud semmit, csak azt, hogy az maga a teljes első emelet, az oldalszárnyakkal együtt. Tegnap, amikor ide felbotorkáltam, azt észleltem a nap utolsó sugarainál, hogy ez az impozáns belső tér, amelynek kertre nyíló oldala merő üveg, fel van darabolva lakásoknak csak fenntartásokkal nevezhető egységekre. Az ajtók előtt szenesvödörök, dobozok, roller, madzaghálóban csírázó krumpli. Lakók. Ki tudja, meg kit érdekel, hogy kik. Alighanem, s ez az egyetlen közös bennük, mindannyian azt várják, hogy a szomszéd szoba valahogy megürüljön. Kiss Ákosné lakrésze is egyetlen szoba. Meg talán valamiféle kis kuckók tartoznak hozzá, ahol mint-ha konyhaféle, fürdői alkalmatosság, tűzifatároló is helyet foglalna. Egy zugolyban kis könyvrakat néhai történész férje után. Magát a szobát egy leírhatatlan szépségű cserépkályha uralja. Talán még a megfáradt bíboros arca is felderült, amidőn a hűvös estében ennek a kályhának a melege köszöntötte. Ez a tér most maga a szegénység – és maga a felfoghatatlan gazdagság. A gazdagság forrása egyfelől a szoba lakója. Testben megfáradtan, szellemében lenyűgözően frissen, alig lát, de hát mi nézni való is van itt körülötte, meg kint a világban... Gazdagság? A százados kopottságú falakon mindenütt Paizs Goebel-képek.

Ahogy dr. Kiss Ákosné, dr. Göbel Zsuzsanna életén merengek, nem hagy nyugodni a festő rokon sorsa sem. Aki akkor hal meg nagyon fiatalon agydaganatban, amikor a mi hősnőnk átveszi a diplomáját. Egy gyermekkori skarlát torzíja el életét: rosszul hall, nehezen beszél, kínlódba jár. Csodameséket költ barátainak, képei telítvék a bezártság és az álmok üzeneteivel. Fő műfaja – mi más is lehetne? – az önarckép. És egy-két évtized... , kis unokahúga készígeti a rajzlapot, a vizesbögrét, a festéket meg az ecsetet, hogy a páciensei megpróbáljanak úrrá lenni a nem múló időn, és megpróbálják megfogalmazni magukat meg a végzet iszonyatát.

Évtizedekkel utóbb, amikor ez a ház már a Gellerico Rooms egyik elemévé süllyedt-magasztosult („Barna és Máté az Ön szállásadója”), ahol „minden közel van”, és ahol a vendégszobák járulékai között még a sminklemosói is megtalálható, amikor az ablakon kibámulni óhajtó vendéget természetesen már nem terheli semmiféle avittas kalapok látványa, ekkortájt előfordul, hogy a nevezett festőnek egyik-másik képét 15 milliós kikiáltási áron kínálja valamelyik galéria. Hová lettek ezek a képek 2007 után, nem tudom. Pedig éppen tudhatnám, ha – egyáltalán – közöm lenne hozzá: hiszen a régmúltba nyúló mindennapjaim megkínáltak még egy abszurd fejleménnyel. Együttlétünk óráiról Zsuzsannával nem mesélek, mert azt a véletlen kegyelméből sikerült megörökítenem. Ebben az időben a magyar televízió némi lehetőségekkel bíró alkalmazottja voltam, és forgathattam ebben a szobában egy filmet. Egy portréfilmet. A „világhálón” megtalálható. Én ugyan soha nem láttam, mégis biztos vagyok az ottlétéről. Honnan? Pár évvel ezelőtt az öcsém kérdezi, hogy megadhatja-e az elérhetőséget egy hajdani gimnáziumi osztálytársának (nem a Vörösmartyból, hanem a Fazekasból, a körút másik oldaláról...), aki külföldön él. Egy-két óra múlva jön egy e-mail – Johannesburgból... Bizonyos dr. Kiss Ákostól... Aki évtizedek

óta ott él, semmiért el nem jönne abból a csodaországból, noha lakóköri-
letét olyan elektronikus rendszerrel kell védenie, ami még a Jurassic Worldben lát-
hatót is felülmúlja, és úgy autózik reggel a kórházba, hogy az anyósülésen ott
a kibiztosított revolver... És most látta édesanyját ott, Dél-Afrikában – élőként,
több mint tíz évvel a halála után, és ez a számára... A képekről mit sem tud...
A képek persze hajlamosak eltűnni, tudjuk, de olykor éppen előkerülésükkel
hoznak zavarba. És ne is menjünk messzire újabb példáért. Csak ide szembe az,
akkor még – mikor? – Makarenko utca másik oldalára.

Mielőtt azonban felpillantánánk a legfelső emeletre, ahol különben semmi
érdemleges nem látszik a járdaszintről, jó, ha felidézünk egy – mondhatni –
jelenkor-történelmi eseményt a szomszédból. 1973–74-ben Kárpátalja – hivata-
losan: „Kárpáton túli terület” – „Zakarpatszka oblaszty” – párt- és állami veze-
tése negyedszázados izoláció után úgy dönt, Moszkva álláspontjától aligha
függetlenül, hogy azok az ellenséges elemek, akik – azért... – „hatóságilag”
számon kérhető büntetteket (még...) nem követtek el, viszont a Szovjetunióból
távozni akarnak, ...hát menjenek. Mintegy ezer zsidó, száz lengyel és pár tucat
magyar él is ezzel a lehetőséggel. A Magyarországra áttelepültek utóbb kis
informális baráti kört alkottak, amelynek Pomáz lett-volt a középpontja, a haj-
dani viski tanügyér, Íjgyártó Bálint otthona. Ahol a Bálint-napokra volt szeren-
csém évente meghívást kapnom – alighanem „helyi kapcsolat”, a Szent-
istván-telepen honos Kulin Ferenc ajánlására. És nemcsak én, hanem a *Mozgó
Világ* más munkatársai is. Utóbb, a lap felszámolását követően nem sokkal,
a szerveződő Magyar Demokrata Fórum „okán” jövөгöttünk össze, lévén Bá-
lint a párt hallatlanul ambiciózus vezetője a Duna-kanyarban, Kulin Ferenc
Imre bátyja meg a település társadalmának és civil mozgalmainak központi
alakja, utóbb a helység többször újraválasztott polgármestere. A házigazda gyer-
mekeit az egyetemen tanítottam is – István nagykövet lett, és mindig a legkémé-
nyebb helyeken: Kijev, Bukarest, Varsó.

Ebben az értelmiségi körben mintegy „testközelből” tapasztalhattam meg
a nem Magyarországon kulturálódott és szocializálódott, ám fajtájuknak mé-
lyen elkötelezett kárpátaljai magyarok különös tagoltságú világképét, magatar-
tásmódjait, nyelvi tudatát és ízlésorientáltságát. Felejthetetlen, ahogy az egyik
kései órán Viszockijt kezdtek énekelni, amikor mi talán Cseh Tamásba „fogtunk
volna” bele. Volt köztük tanár, földrajztudós, tehetős építész (a baráti gyanú
szerint még Brezsnyevnek is tervezett nyaralót...), és volt egy mindig halk festő-
művész, Puskás László. Óhózzá megyünk most a Makarenko utca 9-be, amely-
nek alagsorában utóbb a Vén Pipás nevű étterem, bár inkább kifőzde és kocsmá,
(emlékezetes malacfejet formázó pogácsáival várta a szilveszteri vendégeket),
ma (azaz, hogy...) már a Horánszky utcai cím alatt a Popeye Sörözője található.
A főreál, azaz a gimnázium másik oldalán, ahol Sz. Júliát gyerekei, rajongói és
ápolói felkeresték, és amelynek címét utóbb a halottszállító a Főherceg Sándor
utcából befordulva, betűzgetni kényszerült, és ahonnan ama későbbi albérlő
kilépett, aki magát szívesen álcázta, s mi is őt, Nyíri Pajkosnak, Ábrándinak,

Pletykásinak, Mélacsainak, Szigeti Harkálynak és Szindbádnak, a legutóbb már a talányos H 13 Kultpont firma alatt fogadta-fogadja a betérőket.

Ha éppen ragaszkodni akarunk a dátumokhoz: Puskás Laci 1984 novemberének egyik nyirkos reggelén felhívott, és szokatlanul akadozva megkérdezte, hogy nem érnék-e rá a lakásán felkeresni. Belpolitikailag zűrös időket éltünk, még egy éve sincs, hogy a *Mozgó Világ*ot betiltották, erre is, arra is moco-rogtak ifjú híveink és korosabb barátaink, jövőre már itt a monori tanácskozás, ki tudja, miféle új fejlemény... És hol laksz? A Makarenko utca 9-ben, a legfelső emeleten, ha a Gutenberg tér felől jössz... Alma máterem néma figyelemmel kísérte lép-teimet meg azt, ahogy a kapun beléptem, egy pincelejáró mellett, ami zord vasajtaja ellenére is mintha vendéglátóipari egységnek kínálkozna, mondjuk a Majlandi Veterán utódjának... Szakállas barátom a legfelső emelet fölött várt. Padlástér lehetett ez eredetileg, most meg műterem, hatalmas üvegablakokkal, lim-lomokkal teli zeg-zugok nyílnak egymásba, alattunk a város, mintha egy film Párizs háztetőiről... elöttünk a firnámentumba táguló szemhatár, villám-hárítók és kémények, padlásablakok és macskajárók, a nedves cserép a maga szürkébe hajló terrakotta színében. A műterem fel van dülva, Laci arra a helyre mutat, ahol a minap elhunyt főbérlő ágya állt, egy most már oldalára állított dobogó helyén gödör van, penészes padlódeszkák a falnak támasztva. Az emelvény eredetileg a modell helye lehetett, ha éppen festőként béreljük a műtermet. Az elhunyt főbérlő maga is modell volt, jóllehet házvezetőnőnek költözött ide, hogy aztán feleségként folytassa és özvegyként fejezze be életét, negyvenhét évig a teljes egyedüllétben, mindig zárt ajtó mögött.

A lassan Budapesthez igazodó festő, az ungvári-leMBERGI Puskás László, a barátom, akinek az életéről alig tudok valamit, csendesen mesél. A szomszéd-ban lakik, egy szűkös szoba-konyhában, ám, amikor híre ment, hogy meghalt a műteremlakásnak a főbérlője, ő kiigényelte azt, s mit tesz Isten, ki is utalták neki. Pokolian elhanyagolt hely fogadta, tehát rögvest lakásfelújításhoz kellett fognia... És ahogy az első reves hajópadlót felfeszítette, kihajtva a rozsdás szö-geket... És itt pillantsunk vissza az időben, csak néhány évtizedet, az időben, amiről soha nem tudjuk, hogy mozdul-e, vagy örökké áll. A hajdani modellt, aki pár hónappal ezelőtt követi neves szomszédasszonyát a Kerepesi temetőbe (vélekedem minden alap nélkül), amikor felbaktatok a város és a Palotanegyed fölé, Proits Rozáliának hívták, de a férje nevéen híresült el. Ezt a város fölötti életteret ugyanis az alföldi Tornyai János bérelte ki 1925-ben, aki akkor is hal-hatatlan lenne, ha csak a *Juss* (1904) meg a *Bús magyar sors* (1908) című képeit festi meg. Ő, azok a – idézem a Nyugatból – „pasztózus sötét színek”... „Paraszi” élete évtizedeken át párhuzamosan halad azzal a „polgári” festőével, akinek átellenben, egy nyomorúságos lakás falaira húzódtak meg valamikor a remek-lése. Egymásról a két festő természetesen mit sem tudott. Bár így utólag állít-hatunk-e valamit biztosan? Ami a lényeg, az az, hogy Hódmezővásárhely vá-rosa, a festő szülőtte helye, rendszeres apanázst biztosít a művésznek cserébe a festett és festendő vásznaiért. Rövidre zárva a házaspár életének és a művész

meg a mecénás településnek bonyodalmasan viharzó belviszonyait, legyen elég annyi, hogy a város végrehajtó útján próbálta megkísérelni, hogy hozzájusson jogos tulajdonához. Pénteki napon láttak neki a leltárnak, ám a jegyzőkönyv hétfői folytatáskor a képek zöme már sehol sem volt található. Utána sem. A lakásba senki be nem léphetett, még Tornyai későbbi monográfusa sem, ő az udvar mélyéből volt kénytelen az ég felé kepeszkedve kiáltozni a nagyothallót színlelő özvegynek. Nem is kerültek elő a képek addig, amíg egy gyanútlan új bérlő hozzá nem kezdett a padlózat felfeszítéséhez. 718 kép került elő – csodamód épségben. Megjegyzendő, hogy a naplók és egyebek mellett negyven éve idevermelt – kereskedelmi mennyiségű – liszt, cukor és rizs is napvilágra jutott, 1944/45-ös újságpapírokba csomagolva. Képek itt is meg ott is, egy belpesti utca két oldalán, magányos idős asszonyok, a múlt idő a maga moccanatlanságában, zárt terek, ahova jósorsunk néha belépni enged, és látnunk azt, ahogy eltűnnek a falak, kitágul a tér, és közben az idő is, mint földi létünk legnagyobb paradoxona, élő lesz, történelemmé vitalizálódva.

Zerge (Makarenko, Horánszky) utca és Dél-Afrika. És ha azt mondom: Szibéria, és ha azt, hogy Mexikó? Vagy Írország? Akkor tegyük egy kanyart a térben és az emlékeinkben mozgásra kényszerült időben, vissza és át Ungvár és Lemberg és Munkács felé meg a 20. század mélyére. Itt is, most is egy képpel lesz (van) találkozásunk. Amely nem a világtól elzárva, hanem Isten ege alatt egy templom homlokzatán... Templom? Dóm, katedrális, bazilika. Az ungvári görögkatolikus főszékesegyház. Mozaikkép, szakállas, oldalra hajló férfifej, ha a bejárattal szemben állunk, akkor a jobb oldalon látható a magasban. Keleti ikon, de az alak tekintetéből – mintha... , ráfogás? – a nyugati kereszténység csöndes tüze sugározna, tekintete van, nem csak szeme. Mártír Romzsa Tódor püspök portréja ez, amire minden betérő hívőnek fel kell pillantania, ha magyar, ha ukrán, ha ruszin, ha román, ha tót, ha orosz, Puskás László műve. Ami – halom – le volt takarva addig, amíg a pápa – II. János Pál, ki lett legyen más? – 21 görögkatolikus vértanúval együtt 2001-ben boldoggá nem avatta. Puskás László ekkor már elsősorban munkácsi egyházmegyes pap, aki nemcsak megalkotta Romzsa Tódor mozaikját a dóm homlokzatára, hanem mint promotor iustitiae közreműködött annak megszentelésén is. A Makarenko utcával a háta mögött. Meg sok minden mással, amikről a barátai is csak később értesülnek.

Puskás akkor és ott volt gyerek, ahol és amikor nem lehetett László, csak Vaszil. És a hatalom mindent megtett azért, hogy ne csak magyar ne legyen, hanem görögkatolikus sem. Apja egyházának volt papja, akit 25 évnyi Gulaggal büntettek, amikor ellenállni merészt annak a vallásgyűlölő rezsimnek, amely a zsigerei mélyén óhitű volt és maradt, amelyik arra akarta kényszeríteni az egyházát, hogy tagadja meg Róma főségét, és simuljon bele a pravoszláviába. Mesélte-mesélik, hogy az ungvári ócskapiacon külön soruk volt az egyedül maradt papnéknak... Festés, grafika, egyik műve a Tretyakov Galériában, át Magyarországra, itt teológia, vissza a szülőföldre, ahol pappá szentelik. És itt válik a görögkatolikus vértanúk szószólójává is. Ő az, aki megtalálja Romzsa

Tódor ereklyéit, hogy azok Budapestre csempészve, az Embertani Intézetben azonosíttassanak.

Puskás – akivel ott álldogálunk a szélben Budapest tetői fölött – szinte megismételi nagy egyházi elődje életútját, annak borzalmas végkifejlete nélkül. Az is papi családból való volt, aki szintén útra kelni kényszerült, Huszt után Rómában tanul, amikor a szülőföldjén éppen csehszlovák idők jártak, felszentelésére hazatér, pár évig ez is „Magyarország” lesz, aztán jönnek a szovjetek a kommunista örökkévalóság jegyében. Akik minden eszközt helyesnek tartanak ahhoz, hogy elhithessék: egyedül az ő örökkévalóságuk érvényes. A hitét védő püspök egy templomszentelés után éppen hazatérőben volt, amikor Zsukó és Iványi között a lovaskocsijába egy teherautó szándékosan behajtott, a sofőr még az ütközés előtt kiugrott, a sérültet kurblivassal félholtra verik, az atyának hét foga marad, vérben úszik, eszméletlen. A kórházban megoperálják, esély van a gyógyulásra, de éjszaka egy takarítónőnek álcázott ügynök – bizonyos Odárka „nővér” – kuráre mérget fecskendez a vénájába. Egyháza ezután „visszatér” az egyedül üdvözítő görögkeleti hitbe... Az akciót az a KGB-s tábornok (Pavel Szudoplatov) szervezte, aki alig pár éve oly sikeresen menedzselte Mexikóban Trockij meggyilkolását. Aminek szintén van csehszlovák és magyar szála is...

Vajon honnan is ismerős ez a történet?

Aki társas kiránduláson vesz részt Kárpátalján, és ha jobb érzésű szervezők irányítják az utat, azok meg-megállnak Börvingesnél egy impozáns emlékmű előtt. Egy írországi hercegi család sarját gyilkolták meg itt a lázi emelkedőnél. Lovas fogaton haladt ő is a munkácsi-ungvári országúton, amikor a halálos lövés érte. Egán Ede volt ő, a hajdani „hegyvidéki akció” vezetője, aki a magyar királyság legnyomorúságosabb fertályát akarta megsegíteni és a magyarsággal talán egyedül rokonszenvező szláv népesség, a ruszinok sorsát (az emberi minimumra...) felemelni. Itt az elkönfiskált Rákóczi-uradalom helyén, ahol egymással válllvetve pusztított a két tájidegen erő: a Schönborn-család és a zsidó uzsora. Nem tudni, ki húzta meg a ravaszt, de az nem titok, hogy miért és kiknek az érdekében. Az uradalomnak megvolt a pénze hozzá, a zsinagógákban a kormánybiztos haláláért imádkoztak... Az ír Egán Ede nemcsak magyar volt, hanem a kárpátaljai görögkatolikusok védelmezője is, természetesen. Mellékszál? Hol vagyunk a VIII. kerülettől? Ott vagyunk, meg itt is, ma is, meg akkor is és majd valamikor is, ha az idő úgy véli helyesnek, hogy a tereket továbbra is betölteni engedje alakokkal, szóval, álmokkal, és az emlékezés pedig...